

Sorin D. VINTIL
(Universitatea din Novi Sad)

Limba română literară în Serbia contemporană

Abstract: (Romanian Literary Language in Contemporary Serbia) In eastern Serbia (Vojvodina Autonomous Region, including Serbian Banat, from the border to the Danube, and beyond it) lives a large Romanian community with traditional minority status and significant institutions. Romanian literary language used in a several places – from the university to radio and television, from the most popular publications to the cultural institutions, publishing houses, schools teaching in our language – is spoken and written using the in force academic standards. However, there are a number of particularities that differ, even though to a small extent, from the literary language used in Romania in similar institutions. The considered peculiarities are broadly lexical, syntactic and semantic. We will try to point out, through examples, that this feature not only does not diminish the status of literary language of the considered “idiom”, but, rather, reflects the dynamics of the language and its creative character; it proves the speakers’ ability to use it without falling in the pervasive and suffocating traps of using clichés often present in the corresponding language used by the Romanian institutions. This demarche of ours can be a bridge between classical and pragmatic language investigations. Elements of discourse analysis and research in the field of intercultural communication in the broadest sense will intersect. We could also formulate several hypotheses on training modalities, and implicitly to show ways to avoid, the so-called “wooden language”.

Keywords: Romanian literary language, Romanian community, Serbia, peculiarities, the dynamics of the language

Rezumat: În estul Serbiei (în Regiunea Autonomă Voivodina, incluzând Banatul sârbesc, de la granița până la Dunăre, dar și dincolo de aceasta) trăiește o importantă comunitate românească, cu statut de minoritate tradițională și instituții semnificative. Limba română literară folosită într-o sumedenie de locuri – de la universitate la radio și televiziune, de la publicațiile cele mai cunoscute la institutele culturale, în edituri, în colile cu predare în limba română – este rostită și scrisă la standardele academice în vigoare. Totuși, există o serie de particularități prin care se diferențiază, chiar dacă în foarte mică măsură, de limba literară utilizată în România, în instituțiile similare. Particularitățile avute în vedere sunt de ordin lexical, sintactic și semantic, în linii mari. Vom încerca să subliniem, prin exemple, că această trăsătură nu numai că nu turbă statutul de limbă literară al „idiomului” avut în vedere, ci, din contră, reliefează dinamicitatea limbii și caracterul ei creator; demonstrează capacitatea vorbitorilor de a o utiliza fără să cadă în capcanele clișeului omniprezent și sufocant din limbajele instituțiilor corespondente din România. Această întreprindere a noastră poate constitui o punte între investigațiile lingvistice de tip clasic și pragmatic. Se vor intersecta elemente de analiză a discursului și de cercetare din domeniul comunicării interculturale, în sensul cel mai larg. Formulăm, de asemenea, și câteva ipoteze cu privire la modul de formare, implicit la căile de evitare, a așa-numitelor „limbaje de lemn”.

Cuvinte-cheie: limba română literară, comunitate românească, Serbia, particularități, dinamicitatea limbii

Pentru românii care clocotesc în Serbia de astăzi și care, într-un context sau altul, vin în contact cu populația românească de acolo, este o plăcere – adesea și o frumoasă surpriză! – să constate că limba română vorbită în Banatul sârbesc și în Voivodina „sună” atât de familiar, dar și, într-o oarecare măsură, „altfel” decât sunt ei obișnuiți. Este necesară o precizare foarte importantă: nu avem în vedere subdialectul benean, ci aspecte ale limbii române literare, așa cum este ea utilizată în situații care o impun: publicații științifice, articole de presă, interviuri, discursuri oficiale sau informale, seminarii, discuții colegiale în medii precum cel universitar, cultural, colar, jurnalistice, de afaceri etc. Contribuția de față

propune s aduc în aten ie această subtil falie, dintre „familiar” și „altfel” în percep ia pe care o are un nativ al limbii române din România asupra limbii vorbite tot de un nativ, care îns tr ie te în Serbia. Nu este, nici pe departe, un studiu exhaustiv, ci, mai degrab , o încercare de deschidere a unui ir de astfel de analize care pot urma, pe această tem .

Comunitatea româneasc din Serbia este înc semnificativ numeric, ceea ce face din ea o minoritate important din ara vecin (al turi de altele, desigur, precum cea maghiar , slovac sau rutean). Românii care tr iesc în Serbia i-au construit o via social tot atât complex ca orice alt comunitate din Europa contemporan . Asemeni tuturor europenilor de ast zi, i ei beneficiaz , în mod firesc, de înv mânt, de cultur i pres , de via politic în limba matern ¹. Limba român utilizat în institu iile de înv mânt și în cele culturale – în coli, în universit i, în redac iile ziarelor, în edituri, la radio și la televiziune –, în interac iunea vorbitorilor nativi în diverse contexte în cadrul acestor institu ii, este limba literar , a a cum e ea definit și acceptat de orice lucrare dedicat acestui palier lingvistic. „...Limba literar este acea variant a limbii na ionale caracterizat printr-un sistem de norme, fixate în scris, care îi asigur o anumit unitate și stabilitate, precum i prin caracterul ei prelucrat, îngrijit. Ea are o sfer larg , întrucât cuprinde produc iile i manifest rile culturale, în sensul larg al cuvântului: este limba scrierilor tiin ifice, filozofice, beletristice, a presei, avie ii politice, precum i limba folosit în diferite institu ii: administra ie, coal , teatru etc.”². Defini ia dat de *Gramatica limbii române* accentueaz îns într-o m sur mult mai mare caracterul conven ional al limbii literare, pe care o diferen iaz de *româna standard* („variant nondialectal și nonpopular ”), care e v zut ca o „aproximare a uzului general al *variantei literare*, reunind fapte lingvistice apar inând tuturor vorbitorilor, utilizate în condi ii obi nuite, nemarcate de specializare profesional sau de coloratur dialectal ”³.

Pentru o mai mare precizie, spunem c lucrarea de fa se concentreaz nu asupra limbii ca realitate ideal , nici în mod special asupra normei (eventual acolo unde aceasta, ca realitate social și istoric , necesit anumite preciz ri; prea pu ine, în fapt), cât asupra vorbirii concrete. „Termenul *literar* din expresia *limb literar* se refer nu numai la aspectul scris al limbii (...), ci și la forma îngrijit controlat a comunic rii unui vorbitor cult. (...) Aspectul cultivat al limbii literare se realizeaz prin selectarea mijloacelor celor mai adecvate, reclamate de scopul comunic rii, prin folosirea exact și nuan at a cuvintelor, prin înbinarea lor în propozi ii și fraze menite s asigure expunerii, orale sau scrise, claritate și coeren ”⁴. Este cunoscut de toat lumea faptul c prin unitate a limbii nu se îndeamn la imobilism, la anchilozare lingvistic , c inova ia este nu doar încurajat , ci ea reprezint esen a, ea „este «facerea» îns i a limbii”, r mânănd de stabilit condi iile „în care libertatea lingvistic face ca limba s se reînnoiasc ”⁵.

¹ Vezi R. Sârbu, *Tipuri de interferen e în sistemele idiomurilor vorbite în Banat*. În volumul *Interferen a lingvistice în zona multietic a Banatului*. Lucr rile elaborate în cadrul Proiectului de cercetare tip grant A 2005-2006 (coordonatori: Maria Király, Mihai Radan), Timi oara, Editura Universit ii de Vest, 2006, p. 24.

² t. Munteanu, V. D. âra, *Istoria limbii române literare*, Bucure ti, EDP, 1983, p. 16.

³ Margareta Manu Magda, *Limba român vorbit* , în *Gramatica limbii române, II, Enun ul*. Tiraj nou, revizuit, Bucure ti, Editura Academiei Române, 2008, p. 869.

⁴ t. Munteanu, V. D. âra, *op. cit.*, p. 21-22.

⁵ E. Co eriu, *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimb rii lingvistice*. Versiune în limba român de Nicolae Saramandu, Bucure ti, Editura Enciclopedic , 1997, p. 100.

Red m mai jos o serie de enun uri ce cunosc o frecven mare, care con in substantive, verbe, adverbe dintre cele mai uzuale, dar care, la vorbitorii români din Serbia, au forme, în elesuri, întrebun ri oarecum diferite de cele cu care este obi nuit vorbitorul nativ din România. Tocmai în acest aspect const „exotismul” rostirii române ti – totu i, *literare!* – din ara vecin .

„Eu am fost la dentist, am reu it s *-mi rup m seaua*. Dentista asta e o tip super, cânt *pân* lucreaz ” (pentru: „în timp ce”).

„S v d dac trebuie s *beau pastile*”.

„E mai bine, sigur, *antibioticii* ajut ; laolalt cu celelalte medicamente î i fac efectul”.

„Scuze c te *maltratez* cu starea mea”. (des folosit, evident în locul lui „a chinui”, „a bate / a toca la cap”)

„Eu *nu voi l sa* postul meu de aici” (pentru: nu-mi voi p r si / abandona / nu voi renun a la postul meu).

„Cu el nu mai sunt *definitiv!*”

„*Definitiv* e mai bine a a!”

„E bun, *definitiv!*” (pentru: „categoric” / „în mod clar”, „evident”!)

„Asear am adormit cu calculatorul *inclus*”. (pentru: „deschis” / „pornit”).

„*Tot norocul*, am primit un text destul de mare de tradus”.

„Au venit i ei, *tot norocul*, nu am mers singur spre cas ”.

„Îmi pare r u c n-am putut merge azi. A trebuit s ajung acas , s am de grij de cei doi, unul bolnav, *dar* unul cu temele de cas nefacute”. (pentru: iar / în vreme ce)

„Atunci am fost numai noi i Mariana. *Dar* Ioana...?” (pentru: „sau” / „oare” / „nu cumva”)

„Pot spune c ne-am distrat. Cu un mic *remarc*: ...”

„A tept s te *anun i* când vii i atunci vorbim”.

„Le-am spus studen ilor s *se anun e* la tine”.

„*Nu te da!* (pentru: „Nu te l sa!”)

„Va merge la Belgrad sâmb t , în *dependen* de starea vremii”.

„Unii mai tot timpul nu fac decât s „mineze” tot ce *nu le corespunde...*” (pentru „ce nu le convine”).

Astfel de formul ri sunt întâlnite foarte frecvent atât în comunicarea oral , cât i în cea scris , la românii din Voivodina. Subliniem înc o dat c toate aceste exemple sunt preluate din discursuri mai mult sau mai pu in oficiale, din discu ii particulare, dar i din texte scrise, „prodate”, toate, de persoane implicate deplin în via a cultural din Serbia – universitari, editori, jurnali ti, cadre didactice în înv mântul mediu, arti ti plastici, preo i .a., vorbitori nativi ai limbii române. Prin urmare, nu poate fi invocat „caracterul mai pu in „încorsetat” al exprim rii orale”, „aspectul tolerant al limbii vorbite în compara ie cu al celei scrise”⁶.

În cazul în care citim presa româneasc din Serbia, putem r mâne cu aceea i impresie ca i în cazul lecturii gazetelor din România (i, probabil, de oriunde): articole reu ite, îngrijite, logice stau al turi de altele cu multe minusuri. Totu i, dincolo de acest boal a jurnalismului contemporan, sunt de extras unele formul ri, sintagme, îmbin ri care se înscriu în ceea ce am putea numi o cale de evitare a cli eelor, a limbajului osificat întâlnit în presa din România. Chiar dac nu de pu ine ori ele sun oarecum naiv sau par stângace, au

⁶ Doina David, *Limb i cultur . (Româna literar între 1880 i 1920. Cu privire special la Transilvania i Banat)*, Timi oara, Editura Facla, 1980, p. 156.

m car darul de a aduce un alt suflu, o prospe ime cu care presa din România a uitat s - i mai r sfe e cititorii. (Sublinierile ne apar în).

„Este posibil, ne informeaz vicepre edintele clubului, s mai angaj m o *juc toare calitativ* din Belgrad i atunci va fi firesc s atac m titlul în Divizia „B” i calificarea în primul e alon *pinpongist* feminin din Serbia”⁷.

„Urmeaz apoi Șumadia i Serbia *de Apus...*”⁸.

„Secretarul provincial pentru finan e a spus c anul 2012, în ceea ce prive te Bugetul, a fost dinamic, *turbulent* i cu multe provoc ri...”⁹.

„...Se preconizeaz s fie scoase din func iune instala iile i echipamentul pentru producerea armelor chimice, iar cele existente s *fie nimicite...*”¹⁰.

„A i ratat seara de joi, cu cârna i la gr tar preg ti i de voi i vin la discre ie (f r bani) în acompaniamentul muzicii de tamburine (...) A i ratat i ziua de vineri (...) A i pierdut i multe altele fiindc nu a i venit la timp în ora ul podgoriilor i al celei mai vechi manifest ri economico-turistice de acest gen din aceast parte a „lumii”, dar dac veni i azi (sâmb t) i mâine (duminic), *multe tr iri suflute ti le mai pute i recupera*”¹¹.

În concluzie, am putea spune c sunt întâlnite în limba român literar vorbit în Serbia contemporan o serie de situa ii care îi confer un oarecare „exotism”; în marea majoritate a cazurilor, nu se poate vorbi de abateri de la norm , ci, dimpotriv i l udabil, de un plus de expresivitate, de o prospe ime a limbajului, de o manier de evitare a cli eelor lingvistice (implicit i de gândire) cu care ne-a obi nuit presa româneasc de „acas ”. Este o tr s tur care nu numai c nu tirbe te statutul de limb literar a românei vorbite în mediul cultural al minorit ii române ti din Serbia, ci, din contr , reliefeaz vivacitatea limbii i caracterul ei creator.

Bibliografie

Co eriu, Eugen, *Sincronie, diacronie i istorie. Problema schimb rii lingvistice*. Versiune în limba român de Nicolae Saramandu, Bucure ti Editura Enciclopedic , 1997.

David, Doina, *Limb i cultur . (Româna literar între 1880 i 1920. Cu privire special la Transilvania i Banat)*, Timi oara, Editura Facla, 1980.

Munteanu, tefan, âra, Vasile D., *Istoria limbii române literare*, Bucure ti, EDP, 1983.

Sârbu, Richard, *Tipuri de interferen e în sistemele idiomurilor vorbite în Banat*. În volumul *Interferen e lingvistice în zona multietnic a Banatului*. Lucr rile elaborate în cadrul Proiectului de cercetare tip grant A 2005-2006 (coordonatori: Maria Király, Mihai Radan), Timi oara Editura Universit ii de Vest, 2006.

***, *Gramatica limbii române, II, Enun ul*. Tiraj nou, revizuit, Bucure ti, Editura Academiei Române, 2008.

***, *Libertatea. Ziar al românilor din Serbia*. Anul LXVIII, Numerele: 25 (3690) / 22 iunie 2013, 38 (3703,) / 21 septembrie, 2013, 41 (3706) / 12 octombrie, 43 (3708) / 26 octombrie 2013.

⁷ ***, *Libertatea. Ziar al românilor din Serbia*. Anul LXVIII, Nr. 25 (3690) / 22 iunie 2013, p. 17.

⁸ *Ibidem*, p. 4.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ ***, *Libertatea. Ziar al românilor din Serbia*. Anul LXVIII, Nr. 38 (3703,) / 21 septembrie 2013, p. 2.

¹¹ *Ibidem*, p. 12.